

University of Groningen

Actualiteiten en Signaleringen

Roggenkamp, M. M.; Drankier, D.; Kreeft, G. J.; Nieuwenhout, C. T.; Nieves Zárata, M. T.; Spijk-Belanova, T. N.

Published in:
 Nederlands Tijdschrift voor Energierecht

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Roggenkamp, M. M., Drankier, D., Kreeft, G. J., Nieuwenhout, C. T., Nieves Zárata, M. T., & Spijk-Belanova, T. N. (2018). Actualiteiten en Signaleringen. *Nederlands Tijdschrift voor Energierecht*, 2018(01/02), 52-57.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Actualiteiten en signaleringen

*prof. mr. dr. M.M. Roggenkamp, D. Drankier LL.M., G.J. Kreeft LL.M.,
C.T. Nieuwenhout LL.M., M.T. Nieves-Zarate LL.M. en
mr. T.N. Spijk-Belanova¹*

Rapporten en overige publicaties

In deze rubriek worden jaarverslagen, rapporten en overige publicaties besproken die inzicht bieden in de energiesector c.q. de ontwikkelingen van het energierecht. De redactie houdt zich aanbevolen voor suggesties voor documenten die in deze rubriek opgenomen kunnen worden.

■ Autoriteit Consument & Markt (ACM)

Nieuwe laagspanningsnetten krijgen duidelijke veiligheidseisen

De ACM heeft op 22 februari 2018 een besluit genomen ten aanzien van de technische veiligheid van laagspanningsnetten. Het besluit met kenmerk ACM/UIT/460342 wijzigt de Begrippencode elektriciteit en de Netcode elektriciteit en introduceert minimale eisen met betrekking tot de veiligheid van nieuw aan te leggen laagspanningsnetwerken. Veel laagspanningsnetten zijn gekoppeld aan bijvoorbeeld lantaarnpalen, verkeersinstallaties en reclameborden. Om de burger te beschermen, introduceert het besluit eisen ten aanzien van de aanraakspanning. Elektriciteitsnetbeheerders dienen er zorg voor te dragen dat de maximale aanraakspanning van laagspanningsnetten 50 volt bedraagt. Voor risicogebieden waar redelijkerwijs te verwachten is dat personen zonder schoeisel lopen, zoals parken, speeltuinen en recreatiegebieden, geldt een maximale aanraakspanning van 25 volt. Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

Uitspraak College van Beroep ten aanzien van gewijzigde x-factorbesluiten energie

Op 18 januari 2018 heeft het College van Beroep uitspraak gedaan op de beroepen van de regionale netbeheerders gas en elektriciteit (Coteq, Enexis, Enduris, Liander, Rendo, Stedin, Westland Infra Netbeheer en Zebra Gasnetwerk) tegen de gewijzigde x-factorbesluiten gas en elektriciteit van 25 augustus 2016. Door middel van deze besluiten had de ACM de x-factorbesluiten voor de periodes 2011-2013 en 2014-2016 met terugwerkende kracht gewijzigd. Deze wijziging had tot doel een correctie van de on-

juiste gegevens waarop de oorspronkelijke besluiten gebaseerd waren. Voor de ACM is de uitspraak van het College een bevestiging dat het achteraf x-factorbesluiten mag wijzigen als blijkt dat bij de vaststelling van het oorspronkelijke besluit van onjuiste gegevens is uitgegaan.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

■ TenneT

Overeenkomst voor blackstartvoorziening tussen Enecogen en TenneT

Enecogen en TenneT hebben een overeenkomst gesloten voor de beschikbaarstelling van een blackstartvoorziening bij de Enecogen gascentrale in Rotterdam-Europoort. Per september 2018 kan TenneT deze herstelvoorziening gebruiken om bij grootschalige stroomuitval het hoogspanningsnet weer onder spanning te brengen. In het extreme scenario van een black-out kan de blackstartvoorziening gebruikt worden om tenminste één van de twee eenheden van de Enecogen centrale op te starten, waarmee vervolgens weer andere centrales en gebruikers gestart kunnen worden. De voorziening kan op afroep door TenneT opgestart worden om vervolgens minimaal 24 uur operationeel te zijn. Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

Mel Kroon treedt af als CEO van TenneT

In de tweede helft van 2018 zal Mel Kroon aftreden als voorzitter van de Raad van Bestuur en CEO van TenneT. Kroon werd in 2002 benoemd als voorzitter van de Raad van Bestuur en CEO van TenneT. Hij zal aanblijven tot de Raad van Commissarissen een opvolger heeft aangewezen. Kroon is van mening dat het twintigjarig bestaan van TenneT in 2018 voor hem een goed moment is om het roer over te dragen.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

■ Gasunie

AkzoNobel en Gasunie onderzoeken mogelijkheden voor opwekking groene waterstof

Op 9 januari 2018 heeft Gasunie aangekondigd dat Gasunie New Energy een samenwerking aangaat met AkzoNobel Specialty Chemicals business ten aanzien van grootschalige conversie van duurzame elektriciteit in groene waterstof. De bedrijven willen op het Chemie Park Delfzijl een installatie ontwikkelen die met behulp van een twintig mega-

1. Gijs Kreeft, Ceciel Nieuwenhout en Margarita Nieves-Zarate zijn promovendi bij het Groningen Centre of Energy Law. Dinand Drankier en Tatiana Spijk-Belanova zijn aangesteld als onderzoeker respectievelijk Centre Administrator bij het GCEL. De berichtgeving in deze rubriek betreft de maanden januari en februari 2018.

watt water elektrolyse installatie duurzaam geproduceerde elektriciteit omzet in drie kiloton groene waterstof per jaar (30 miljoen m³). De grootste geplande elektrolyse installatie in Nederland heeft tot nu toe een capaciteit van één megawatt. De ontwikkeling van een installatie van twintig megawatt wordt daarom beschouwd als een belangrijke stap in de ontwikkeling van de elektrolyse technologie. Het uiteindelijke doel is om installaties te kunnen bouwen die op nog grotere schaal (vanaf 100 megawatt) duurzame stroom omzetten en opslaan in waterstof. Een besluit over de bouw van de installatie wordt in 2019 verwacht.

Het persbericht is te vinden op: <https://www.gasunie.nl/nieuws>

Herziene uitgave Gasunie Verkenning 2050

Op 17 januari 2018 is op de website van Gasunie de herziene uitgave Verkenning 2050 gepubliceerd. Het document beslaat 60 pagina's en betreft een geactualiseerde versie van de eerste Gasunie Verkenning van mei 2016. De Gasunie Verkenning 2050 geeft een beeld van een mogelijke energievoorziening voor 2030 en 2050 die voldoet aan de CO₂-reductiedoelstellingen van de overheid en daarnaast ook duurzaam, betrouwbaar en kosteneffectief is. Geconcludeerd wordt dat een volledig CO₂-neutrale en betrouwbare energievoorziening in 2050 technisch en economisch haalbaar is maar dat er dan in 2030 al wel forse stappen gezet moeten zijn. Om aan de ambitie te kunnen voldoen zijn vele verschillende maatregelen noodzakelijk, die in samenhang met elkaar moeten worden beschouwd.

Om de (tussen)doelen te halen zijn, naast energiebesparing en energie-efficiëntie, ook wind, biomassa, CO₂-opslag, zon-PV, geothermie en waterstof van belang. Windenergie en waterstof zullen een aanzienlijk grotere bijdrage in de energievoorziening leveren dan aanvankelijk werd verondersteld.

Doordat het aandeel duurzame energie zal toenemen, zullen ook de fluctuaties in het energieaanbod sterker worden. De nationale en lokale energie-infrastructuur moet voldoende flexibiliteit bieden om ook op momenten van grote verschillen tussen vraag en aanbod een betrouwbare energievoorziening te garanderen. Grootschalige opslag van duurzame energie is hierbij essentieel. Omdat de mogelijkheden voor opslag van energie in elektrische dragers niet toereikend zal zijn, is het gebruik van duurzame gassen die kunnen worden opgeslagen noodzakelijk. Andere opties voor flexibele energieopslag op de benodigde schaal zijn er niet. Daarom is het ook nodig om meer (relatief dure) biomassa te gebruiken. Terwijl momenteel biomassa vooral wordt gebruikt voor verbranding, zal op termijn biomassa grotendeels gebruikt worden voor vergassing, wat een veel hoger energetisch rendement oplevert en via de inzet van bergingen ook ingezet kan worden op momenten van piekvraag.

Voort blijkt uit het rapport dat de energievraag in de gebouwde omgeving in 2050 ten opzichte van 2018 met ruim 40% is gedaald en dat gas alleen nog een rol zal spelen tijdens koude dagen. Er is in 2050 voldoende groen gas beschikbaar om aan deze gas-

vraag te voldoen. Ook in de industriële sector ziet de brandstofmix er in 2050 anders uit. De industrie zal in toenemende mate waterstof gaan gebruiken (75 PJ in 2050); aardgasleidingen kunnen worden hergebruikt voor waterstoftransport naar de industrie. Voor zover er in de industrie na 2030 nog aardgas wordt gebruikt, gebeurt dat zoveel mogelijk in combinatie met CCS. In 2050 is aardgas als primaire energiebron grotendeels verdwenen.

Het gehele rapport is te vinden via: <https://www.gasunie.nl/nieuws>

Open Season van start voor Duitse LNG-Terminal

Op 17 januari 2018 heeft Gasunie bekendgemaakt dat Gasunie LNG Holding B.V., Oiltanking GmbH en Vopak LNG Holding B.V. bezig zijn met de oprichting van de joint venture 'German LNG Terminal GmbH'. De Europese mededingingsautoriteit heeft in juli 2017 ingestemd met de oprichting van de joint venture die zich zal bezighouden met de bouw en het beheer van een importterminal voor vloeibaar aardgas (LNG) in het noorden van Duitsland. Momenteel wordt gekeken naar de locatie Brunsbüttel dat gelegen is nabij de haven van Hamburg en het Noord-Oostzeekanaal waardoor Scandinavië en de Baltische staten ook goed bereikbaar zijn. De terminal zal zich niet alleen richten op het laden en lossen van LNG-schepen, opslag van LNG en de regasificatie van het vloeibare aardgas en injectie ervan in het aardgasnet, maar ook het vervoer van LNG via vrachtwagens en binnenschepen. Uit het persbericht blijkt dat begonnen is met een 'Open Season' procedure. Hiermee wordt de interesse gepeild van potentiële gebruikers. De start van de bouw van deze eerste Duitse LNG-terminal is derhalve mede afhankelijk van de uitkomsten van deze 'Open Season' en staat gepland na het nemen van een definitieve investeringsbeslissing in 2019. De terminal zou dan naar verwachting in het vierde kwartaal van 2022 gereed kunnen zijn voor gebruik. Het bericht is te raadplegen via <https://www.gasunie.nl/nieuws>

Analyse GTS leveringszekerheid

Op 1 februari 2018 heeft landelijk gasnetbeheerder GTS een analyse aangeboden aan de minister van Economische Zaken en Klimaat inzake de gevolgen voor de leveringszekerheid van de verlaging van de gaswinning. Om met behoud van leveringszekerheid de gaswinning de komende jaren verder te verlagen kunnen langs twee routes stappen worden gezet. De eerste route richt zich op de aanbodkant en houdt in dat het uitgangspunt van een vlakke productie (ongeveer hetzelfde niveau gedurende het hele jaar) wordt verlaten en maximaal gebruik wordt gemaakt van kwaliteitsconversie, waarbij geïmporteerd gas geschikt wordt gemaakt voor huishoudelijk gebruik. Met de bestaande conversiemiddelen is een niveau van 33-36 miljard m³ laagcalorisch gas haalbaar. De tweede route richt zich op de vraagkant. Dit betekent dat de gaswinning wordt verlaagd door de vraag naar Groningengas te verminderen, bijvoorbeeld door een verlaging van

de export en/of het overschakelen van de industrie en centrales naar hoogcalorisch gas.

Uit de analyse blijkt verder dat een verlaging van de gaswinning met behoud van leveringszekerheid mogelijk is als het uitgangspunt van vlakke productie wordt losgelaten. In deze situatie zal de productie uit het Groningenveld afhankelijk worden van de temperatuur. In dat geval is voor de leveringszekerheid een gaswinning nodig tussen 14 miljard m³ Groningengas in een mild jaar, zoals januari 2018, en 27 miljard m³ in een extreem koud jaar, zoals 1996. Als per direct wordt overgestapt op temperatuurafhankelijk produceren, kan het totaal benodigde volume uit Groningen voor het huidige gasjaar (dat loopt van oktober 2017 tot oktober 2018) tussen 19,5 en 21 miljard m³ uitkomen. Naast de verlaging van de gaswinning heeft GTS op verzoek van de minister ook gekeken naar de gevolgen voor de leveringszekerheid als de zes productieclusters rond Loppersum stop worden gezet. GTS concludeert daarbij dat zes productieclusters het lopende gasjaar uit bedrijf genomen kunnen worden en vier van de zes clusters rond Loppersum structureel gesloten kunnen blijven. Ten aanzien van twee clusters volgt nog een nadere analyse of deze ook structureel gesloten kunnen worden.

Het document is te vinden op: <https://www.gasunie.nl/nieuws>

■ Ministerie van Economische Zaken

Voortgangsrapportage hernieuwbare energie in Nederland 2015-2016

Bij brief van 6 februari 2018 (kenmerk: DGETM-EI / 17189107) heeft de minister van Economische Zaken de Tweede Kamer der Staten Generaal een afschrift doen toekomen van de voortgangsrapportage hernieuwbare energie 2015-2016, zoals deze is ingediend bij de Europese Commissie. Art. 22 van de Richtlijn hernieuwbare energie (2009/28/EG) verplicht de Lidstaten van de Europese Unie om elke twee jaar een verslag aan te leveren over de voortgang die is geboekt bij het bevorderen en het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen.

Nederland is onder Richtlijn hernieuwbare energie (2009/28/EG) verplicht om in 2020 een aandeel van 14 procent energie uit hernieuwbare bronnen in het bruto-eindverbruik van energie te hebben gerealiseerd. Het bruto energetisch eindverbruik is in 2016 met 41 petajoule gestegen ten opzichte van 2015 en komt daarmee op 2.084 petajoule. Het eindverbruik van hernieuwbare energie is met 5 petajoule gestegen tot 119 petajoule. Hierdoor is het aandeel hernieuwbare energie gestegen van 5,8 procent in 2015 tot 6,0 procent in 2016. Dit percentage ligt lager dan het streefcijfer van 7,6 procent.

Zowel de kamerbrief als de voortgangsrapportage zijn toegankelijk via www.rijksoverheid.nl.

Kabinetsinzet voor het klimaatakkoord

Bij brief van 23 februari 2018 (kenmerk: DGETM-EI / 18027553) heeft de minister van Economische Zaken de Tweede Kamer der Staten Generaal geïnformeerd over de inzet van het kabinet met betrekking

tot het afsluiten van een klimaatakkoord tussen de overheid, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Dit klimaatakkoord moet het kabinet helpen om de doelstelling in het Regeerakkoord te realiseren om de uitstoot van broeikasgassen met 49 procent te beperken in 2030 ten opzichte van 1990.

De bijlage van de kamerbrief zet de kabinetsinzet voor een vijftal sectoren uiteen, nl. de industrie, de elektriciteitssector, mobiliteit, gebouwde omgeving en landbouw. Ten aanzien van de bebouwde omgeving blijkt dat het overschakelen van gas naar alternatieve warmtebronnen de hoogste prioriteit heeft, hetgeen moet leiden tot een emissiereductie van 7 megaton CO₂ in 2030. De overschakeling naar een CO₂-arme elektriciteitssector dient bovendien een emissiereductie van 20 megaton op te leveren. Voor de industrie ligt het streefcijfer op 22 megaton waarbij de opslag en hergebruik van CO₂ een belangrijke rol zal spelen. Ook dient het klimaatakkoord bij te dragen aan onderzoek en innovatie voor technologieën die tussen 2030 en 2050 bij moeten dragen aan de energietransitie zoals de benutting van waterstof, de benutting van CO₂ als grondstof en de ontwikkeling van geavanceerde biobrandstoffen.

De kamerbrief is toegankelijk via www.rijksoverheid.nl.

■ Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)

Advies inzake gasproductie Groningen na aardbeving van januari 2018

Op 1 februari 2018 heeft SodM een advies gepubliceerd naar aanleiding van de aardbeving bij Zeerijp op 8 januari 2018 die een kracht had van 3,4 op de schaal van Richter. SodM adviseert de Minister om de gasproductie in Groningen zo snel mogelijk te verlagen tot 12 miljard kubieke meter per jaar. Bij dit productieniveau gaat SodM ervan uit dat de berekende risico's in de periode 2018 tot 2022 met redelijke zekerheid onder de veiligheidsnorm uit zullen komen.

Het advies telt 56 pagina's en kan geraadpleegd worden via: www.sodm.nl.

■ Europese Commissie

Doelen voor Hernieuwbare Energie in 2020

Op 25 januari 2018 maakte Eurostat bekend dat het aandeel hernieuwbare energie in de energieconsumptie in Europa in 2016 gemiddeld 17 procent bedroeg. Dat is een verdubbeling sinds 2004 (8,5 procent). Elf landen hebben hun doel voor 2020 al in 2016 bereikt: Zweden, Finland, Denemarken, Estland, Kroatië, Litouwen, Roemenië, Bulgarije, Italië, Tsjechië en Hongarije. Bovendien zit Oostenrijk minder dan een procentpunt van het doel af. Nederland is van alle landen het verst van zijn doel verwijderd: nl. 8 procentpunt. Daarna komen Frankrijk (7 procentpunt), Ierland (6,5 procentpunt), het Verenigd Koninkrijk (5,7 procentpunt) en Luxemburg (5,6 procentpunt). De gegevens zijn beschikbaar op <http://ec.europa.eu/eurostat/docu>

ments/2995521/8612324/8-25012018-AP-EN.pdf/9d-28caef-1961-4dd1-a901-af18f121fb2d.

Capaciteitsmechanismen

Op 7 februari 2018 heeft de Europese Commissie (DG COMP) de voorgestelde capaciteitsmechanismen goedgekeurd van zes landen, namelijk België, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Italië en Polen. Onze zuider- en oosterburen hebben allebei een strategische reserve aangevraagd, waarmee bepaalde opwekkingscapaciteit buiten de markt wordt gehouden om alleen op te treden in het geval van een noodsituatie. Dit is goedgekeurd omdat zowel België als Duitsland helder gedefinieerd en gekwantificeerd hebben wat de risico's zijn voor de leveringszekerheid die met dit middel worden aangepakt. In beide landen heeft dit te maken met kernenergie: voor België gaat het om de leveringszekerheidsrisico's van de oude kerncentrales, terwijl het in Duitsland in het algemeen de 'Atomausstieg' en de hervorming van de energiemarkt betreft. In Italië en Polen worden markt-wijde capaciteitsmechanismen aangenomen, omdat er in deze landen sprake is van een structureel probleem met de leveringszekerheid. Frankrijk en Griekenland introduceren specifieke capaciteitsmechanismen voor 'demand side response'. In beide landen bestaan bij koud weer extreme pieken in de elektriciteitsvraag, aangezien verwarming daar afhankelijk is van elektriciteit. De Europese Commissie is tot de conclusie gekomen dat de capaciteitsmechanismen in deze zes landen goedgekeurd kunnen worden omdat ze de leveringszekerheid verhogen terwijl mededinging in de interne markt behouden blijft. Dit besluit is toegankelijk op http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-682_en.htm.

Quo vadis EU gas market regulatory framework – Study on a Gas Market Design for Europe

In februari 2018 heeft de Europese Commissie (DG ENER) de studie 'Quo vadis EU gas market regulatory framework – Study on a Gas Market Design for Europe' gepubliceerd. In deze studie worden ten eerste de inefficiënties van het huidige reguleringskader in beeld gebracht. De inefficiënties zijn (i) het gebrek aan mededinging in de upstream gasmarkt, (ii) gebrek aan tweerichtings-interconnectiecapaciteit, (iii) het stapelen ('pancaking') van tarieven voor gastransport door verschillende landen, (iv) congestie en gebrek aan capaciteit door langetermijncontracten, (v) gebrek aan transparantie van lokale regels en (vi) operationele inefficiëntie doordat er zo veel verschillende transmissie netbeheerders zijn en deze gefragmenteerd uitbreidingsinvesteringen doen. Voorts blijkt uit modellen dat congestie in de toekomst alleen maar gaat toenemen.

Het rapport doet daarom verschillende suggesties voor verbeteringen. Kort gezegd omvatten deze de noodzaak voor tariefhervorming, de koppeling van handelszones, grotere capaciteit voor capaciteitsreserveringen op de korte termijn, en extra *upstream – downstream* strategische partnerschappen. Het rapport gaat echter niet in op alternatieve en hernieuwbare gasvormen als mogelijke oplossing,

terwijl in een eerder rapport van Ecofys (Gas for Climate, 2018) blijkt dat alternatieve gasvormen een belangrijke rol kunnen vervullen in de Europese gasmarkt (zie eveneens hierboven de Gasunie Verkenning 2015). Het Quo Vadis rapport bevat acht hoofdstukken in 308 pagina's. Het is te vinden op https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quo_vadis_report_16feb18.pdf.

■ ENTSO-E

Europees Elektriciteitssysteem 2040

Op 2 februari heeft ENTSO-E een rapport gepubliceerd over het Europese Elektriciteitssysteem in 2040. Het rapport bestaat uit een algemeen rapport en zes regionale investeringsrapporten. Bij het vorige TYNDP (tienjarig netwerkontwikkelingsplan) in 2016 werd een rapport gepubliceerd over de toekomst van het elektriciteitssysteem tot 2030; dit rapport breidt de tijdshorizon uit tot 2040. Het rapport gaat uit van een zeer hoog aandeel hernieuwbare energie, tot 75 procent van de energiemix. Het thema van de rapporten is 'Completing the map', hiermee wordt bedoeld op de netwerkkaart, waar tot 2040 nog flink wat verbindingen aan toegevoegd moeten worden voordat het betrouwbaar is op zo'n lange termijn. Het rapport beslaat 56 pagina's en is onderverdeeld in 9 hoofdstukken (inclusief appendices). Het rapport is te vinden op https://www.entsoe.eu/Documents/TYNDP%20documents/TYNDP2018/european_power_system_2040.pdf.

Artikelen in andere tijdschriften

Met deze rubriek wordt beoogd een overzicht te bieden van artikelen over aspecten van het energierecht in andere tijdschriften, zowel Nederlandse als buitenlandse. Suggesties voor verwijzingen naar andere dan de onderstaande tijdschriften worden door de redactie op prijs gesteld.

Journal of Energy and Natural Resource Law

G. Ndi, 'Act 919 of 2016 and its contribution to governance of the upstream petroleum industry in Ghana', vol. 36, issue 1, p. 5 – p. 31.

E. Oshionebo, 'Sovereign wealth funds in developing countries: A case study of the Ghana petroleum funds', vol. 36, issue 1, p. 33 – p. 59.

D. Olawuyi, 'From technology transfer to technology absorption: addressing climate technology gaps in Africa', vol. 36, issue 1, p. 61 – p. 84.

B. Lee and K. Dupuy, 'Understanding the lie of the land: An institutional analysis of petro-governance in Tanzania', vol. 36, issue 1, p. 85 – p. 101.

C. Nwapi and O. Nliam, 'EIA legislation and sustainable development of oil sands projects in Madagascar: A critical assessment', vol. 36, issue 1, p. 103 – p. 129.

International Energy Law Review

P. A. Reddy and H. Mahaseth, 'The SAARC framework agreement for energy cooperation (electricity) and the further steps taken for the realisation of regional energy cooperation', 2018/1, p. 9 – p. 16.

P. Tamuno, 'A sequential analysis of Nigeria's attempts to end gas flaring', 2018/1, p. 17 – p. 26.

Energy Law Journal

A. Sarmentero and G. Hull, 'Developments in FERC policy for determining return on equity', vol. 38, issue 2, p. 375 – p. 412.

K. Rhodes, 'The weakest link: the consistent refusal to consider far-removed indirect effects of the expansion of LNG terminals', vol. 38, issue 2, p. 431 – p. 453.

The Journal of World Energy Law & Business

C. Sim, 'Investment disputes arising out of areas of unsettled boundaries: Ghana/Côte d'Ivoire', vol. 11, issue 1, p. 1 – p. 16.

L. Palmeira and O. Bentes, 'Why the unitization process is an important issue when dealing with the Brazilian Pre-salt Polygon', vol. 11, issue 1, p. 17 – p. 33.

R. Heffron, A. Rønne, J. Tomain et al., 'A treatise for energy law', vol. 11, issue 1, p. 34 – p. 48.

F. Stewart and A. Cioni, 'Holistic security risk management strategies for E&Ps: Optimizing performance by reducing surface risk', vol. 11, issue 1, p. 49 – p. 84.

Carbon and Climate Law Review

T. Morita and C. Pak, 'Legal readiness to attract climate finance: Towards a low-carbon Asia and the Pacific', vol. 12, issue 1, p. 6 – p. 14.

M. Manguiat and A. Raine, 'Strengthening national legal frameworks to implement the Paris agreement', vol. 12, issue 1, p. 15 – p. 22.

N. Jones, 'Safeguarding against environmental injustice: 1.5°C scenarios, negative emissions, and unintended consequences', vol. 12, issue 1, p. 23 – p. 30.

Energy Policy

H. Kangas, D. Lazarevic and P. Kivimaa, 'Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies', vol. 114, p. 63 – p. 76.

C. Morton, C. Wilson and J. Anable, 'The diffusion of domestic energy efficiency policies: A spatial perspective', vol. 114, p. 77 – p. 88.

J. Parkins, C. Rollins, S. Anders et al., 'Predicting intention to adopt solar technology in Canada: The role of knowledge, public engagement, and visibility', vol. 114, p. 114 – p. 122.

E. Trujillo-Baute, P. del Río and P. Mir-Artigues, 'Analysing the impact of renewable energy regulation on retail electricity prices', vol. 114, p. 153 – p. 164.

S. Zhang, P. Andrews-Speed and S. Li, 'To what extent will China's ongoing electricity market reforms assist the integration of renewable energy?', vol. 114, p. 165 – p. 172.

M. Kubli, 'Squaring the sunny circle? On balancing distributive justice of power grid costs and incentives for solar prosumers', vol. 114, p. 173 – p. 188.

L. Natarajan, Y. Rydin, S.J. Lock et al., 'Navigating the participatory processes of renewable energy

infrastructure regulation: A 'local participant perspective' on the NSIPs regime in England and Wales', vol. 114, p. 201 – p. 210.

T. Stucki, M. Woerter, S. Arvanitis et al., 'How different policy instruments affect green product innovation: A differentiated perspective', vol. 114, p. 245 – p. 261.

C. Tsai and Y. Tsai, 'Competitive retail electricity market under continuous price regulation', vol. 114, p. 274 – p. 287.

P. Mir-Artigues, E. Cerdá and P. del Río, 'Analysing the economic impact of the new renewable electricity support scheme on solar PV plants in Spain', vol. 114, p. 323 – p. 331.

A.F. Almarshoud and E. Adam, 'Towards VLS-PV deployment in Saudi Arabia: Challenges, opportunities and recommendations', vol. 114, p. 422 – p. 430.

M. Sarrica, F. Biddau, S. Brondi et al., 'A multi-scale examination of public discourse on energy sustainability in Italy: Empirical evidence and policy implications', vol. 114, p. 444 – p. 454.

M. Vazquez and M. Hallack, 'The role of regulatory learning in energy transition: The case of solar PV in Brazil', vol. 114, p. 465 – p. 481.

E. Michalena, V. Kouloumpis and Jeremy M. Hills, 'Challenges for Pacific Small Island Developing States in achieving their Nationally Determined Contributions (NDC)', vol. 114, p. 508 – p. 518.

M. Kubli, M. Loock and R. Wüstenhagen, 'The flexible prosumer: Measuring the willingness to co-create distributed flexibility', vol. 114, p. 540 – p. 548.

J. Krane and K. Medlock, 'Geopolitical dimensions of US oil security', vol. 114, p. 558 – p. 565.

L. Reus, F. Munoz and R. Moreno, 'Retail consumers and risk in centralized energy auctions for indexed long-term contracts in Chile', vol. 114, p. 566 – p. 577.

D. Saha and R. Bhattacharya, 'An analysis of elasticity of electricity demand in West Bengal, India: Some policy lessons learnt', vol. 114, p. 591 – p. 597.

G. Mohan, A. Longo and F. Kee, 'The effect of area based urban regeneration policies on fuel poverty: Evidence from a natural experiment in Northern Ireland', vol. 114, p. 609 – p. 618.

European Energy and Environmental Law Review

S. van Hees, 'Large-scale water-related innovative renewable energy projects and the habitats and birds directives: Legal issues and solutions', vol. 27, issue 1, p. 15 – p. 36.

Oil, Gas and Energy Law

R.C. Fleming, H. Fernandes and C.T. Nieuwenhout, 'Wind farm waste - emerging issues with decommissioning and waste regulation in the EU, Denmark and the United Kingdom', 2018/2, p. 1 – p. 22.

The George Washington Journal of Energy & Environmental Law

K. Voelkel, 'The cost of reliability: Reconciling natural gas and electric power markets in New England', vol. 8, issue 3, p. 227 – p. 237.

Utilities Policy

A. Meletiou, C. Cambini and M. Masera, 'Regulatory and ownership determinants of unbundling re-

gime choice for European electricity transmission utilities', vol. 50, issue 1, p. 13 – p. 25.

Recht der Energiewirtschaft

C. Grüneberg, 'Zur Billigkeitskontrolle von regulierten Netzentgelten nach § 315 BGB', RdE 2/2018, p. 53 – p. 57.

W. Frenz, 'Endlagerstandortsicherung vs. Vorhabengenehmigung BGB', RdE 2/2018, p. 58 – p. 62.

M. Booz, 'Der regulatorische Rahmen für Verteilnetzbetreiber im Lichte der ARegV Novelle 2016 BGB', RdE 2/2018, p. 63 – p. 70.

S. Gödeke and S. Jördening, 'Möglichkeiten und Grenzen innovativer Geschäftsmodelle kommunaler Energieversorgungsunternehmen', RdE 3/2018, p. 109 – p. 113.

M. Uibelesen and S. Groneberg, 'Der wirtschaftliche Betrieb von Erneuerbare-Energien-Anlagen außerhalb des EEG-Förderrahmens - PPAs als Konkurrenz zum System staatlicher Fördergelder', RdE 3/2018, p. 114 – p. 122.

De Gemeentestem

W.P. Adriaanse, 'Een interbestuurlijk conflict over windturbines', 2018/14, p. 60 - p. 63.

Milieu en Recht

J. Spier, 'De 'Principles on Climate Obligations of Enterprises': een zoektocht naar concrete verplichtingen van bedrijven en beleggers', 2018/20, p. 105 - p. 112.

Nederlands Juristenblad

J. van de Bunt & M. Tjepkema, 'Een nieuw schadeprotocol voor de mijnbouwschade in Groningen', 2018/587, p. 792 - p. 800.

M. van Dijken, 'Plaatsing van aardgas in het goederrechtelijke systeem', 2018/588, p. 801 - p. 806.

Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht

T.R. Bleeker, 'Aansprakelijkheid voor klimaatschade: een driekoppige draak', 2018/2, p. 4 - p. 11.

Tijdschrift voor Bouwrecht

A.M.M. Ferwerda & V.V. Jacobs, 'Hooien als de zon schijnt: publiekrechtelijke aspecten van zonneparken', 2018/35, p. 241 - p. 249.

Tijdschrift Ondernemingsrecht

Eva Nass, 'Shell staat achter, maar niet (meer) naast NAM', 2018/28, p. 167 - p. 168.

Mededelingen NeVER

Op 5 april 2018 vond een ledenbijeenkomst plaats bij Nauta Dutilh te Rotterdam. De bijeenkomst had als thema *Wat betekent de wet VET voor de rolverdeling tussen netbeheerders en energieleveranciers?* Nadat Maaike Daanen van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) een overzicht heeft geboden van de inhoud wetsvoorstel Voortgang Energietransitie (VET) is Frits van der Velde, Vereniging voor Energie, Milieu en Water (VEMW), ingegaan op de vraag of het wetsvoorstel leidt tot een versterking van monopolies of juist een recept is voor competitie. Henri Bontenbal van Stedin sloot

de bijeenkomst af met een bijdrage getiteld 'Over de geest en de letter van de wet VET'. Een verslag van deze bijeenkomst verschijnt in een volgend nummer van dit tijdschrift.

De volgende bijeenkomst van de NeVER en tevens ALV vindt plaats op 19 juni a.s. Deze bijeenkomst zal plaatsvinden bij Bird&Bird te Den Haag. Meer informatie is t.z.t. te vinden op de website van de NeVER www.never.nl